

DE AMBITIEUZE LERAAR

De afgelopen jaren is onderzoek gedaan naar de kwaliteit van ons vak. Daar hoorden vele deelonderzoeken bij. In deze tekst zullen we aan de hand van een aantal interviews onderzoeken wat leraren lichamelijke opvoeding onder goed onderwijs verstaan. In de tweede plaats is het van belang eens gedetailleerder te kijken naar hoe leraren hun onderwijs daarvoor op peil houden. Door: Bruno Oldeboom

Er is de afgelopen tijd breedvoerig onderzoek gedaan naar de kwaliteit van de lichamelijke opvoeding (Stegeman, 2007). Een onderdeel daarvan is het onderzoek naar de wijze waarop leraren LO hun deskundigheid op peil houden. De redenering achter dit deelonderzoek is als volgt. Wanneer het onderwijs dat leerlingen aangeboden krijgen van goede kwaliteit moet zijn, dan is het van belang dat leraren, die dat aanbod verzorgen, deskundig zijn. Bovendien moet deze deskundigheid op peil blijven! De vraag die opborrelt is dan: 'Hoe zorgt een leraar lichamelijke opvoeding ervoor dat hij zijn deskundigheid op peil houdt?'

KORTE TERUGBLIK

Eerder onderzoek toonde al aan dat de leraren lichamelijke opvoeding meer dan bereid zijn hun deskundigheid op peil te houden (Oldeboom, 2005). Bijna 90% van de *ondervraagde* Nederlandse gymleraren benut de 10% van de normjaartaak die gereserveerd is voor scholing en persoonlijke ontwikkeling.

De eerder afgenomen enquête wees ook uit dat voor de meeste leraren vooral het *op informele wijze* deskundigheid op peil houden, het meest gebruikelijk is. Onder *informeel leren* verstaan we meestal het leren dat zich, min of meer spontaan, in contexten voordoet die niet expliciet rond leren georganiseerd zijn (Onderwijsraad, 2003). En we ontdekten ook al eerder dat leraren een uitgesproken behoefte hebben om op een gepaste manier hun deskundigheid te toetsen ten opzichte van meer formele kaders, zoals het KVLO-beroepsprofiel. Uit dezelfde enquête bleek namelijk dat 73% van de geënquêteerde leraren positief staat tegenover een beperkt assessment (Oldeboom, 2005). Deze onderzoekge-

vens zijn de basis geweest voor diepere bestudering van de professionele houding van leraren lichamelijke opvoeding.

IN GESPREK MET LERAREN LO

Voor het schrijven van dit artikel hebben we met vier leraren uit het werkveld gesproken. Twee leraren zijn al wat langer werkzaam in het onderwijs (ongeveer 15 - 20 jaar). Twee wat korter (tussen de 5 en 10 jaar). Deze leraren zijn werkzaam in uiteenlopende schooltypen; van vwo tot vmbo-basisberoepsgerichte leerweg. Tijdens de interviews stonden twee vragen centraal.

De eerste vraag was: 'Wat versta je onder goed onderwijs?'. Deze vraag hebben we verder uitgediept door te informeren naar zogenoemde toplessen, te vragen naar de dagen waarop deze leraren met een tevreden gevoel naar huis gaan. Andere ondersteunende vragen waren: 'Hoe zien leerlingen jou?', 'Wat voor type leraar ben jij?' en 'Wat leren leerlingen vooral tijdens jouw lessen?'

De tweede centrale vraag was: 'Hoe zorg jij er nu voor dat je lessen steeds zoveel mogelijk op peil blijven.' Deze vraag diepten we onder andere verder uit door te vragen of de kwaliteit van hun lessen bij aanvang van hun carrière verschilden van de kwaliteit nu. Aangezien bijna alle ondervraagden deze vraag met 'Ja' beantwoordden, lag het voor de hand om door te vragen naar hoe zij die verschuiving hebben gerealiseerd.

Deze reeks van vragen resulteerde in vier mooie gesprekken die over de kern van ons beroep gaan. Op de vraag: 'Wat is nu goed onderwijs?' en 'Hoe onderhoud jij nu je professionaliteit?' geeft elke geïnterviewde een eigen antwoord. Toch wijst nadere bestudering in de richting van overeenkomsten. In deze paragraaf zullen we stilstaan bij de antwoorden van de vier geïnterviewden.

Daarna zullen we de antwoorden vergelijken en op zoek gaan naar overeenkomsten.

Korte introductie

Ton is een leraar op het havo-vwo. Hij is in 1989 afgestudeerd. Benno is 1988 afgestudeerd en is leraar op het vmbo.

Kathelijne is ook leraar op het vmbo en werkt sinds 2000 in het onderwijs.

Edwin is 1998 afgestudeerd en is momenteel werkzaam in het vmbo.

Alle ondervraagden zijn aan de Calo afgestudeerd. Deze vier leraren zijn gekozen omdat zij op het opleidingsinstituut bekend staan als docenten die hun vak serieus nemen en wat we maar even noemen: 'goed werk leveren'.

Uit de gesprekken

We hebben vier gesprekken met deze ambitieuze leraren gehad. Leraren die lerend in hun werk staan een eigen visie hebben op kwaliteitsvol onderwijs. Hieronder enkele samenvattingen.

Ton lijkt te stellen dat kwalitatief onderwijs bestaat uit drie elementen: (1) een goed leerproces, (2) een prettige werksfeer en (3) plezier voor leerlingen. Het op peil houden van zijn professionaliteit is een impliciet gegeven. Reflectie, een open leerhouding – ook naar leerlingen toe –, aanstaande onderwijsontwikkelingen en collegialiteit zijn belangrijke prikkels voor leren.

Benno stelt dat kwaliteitsvolle lessen lichamelijke opvoeding bestaan uit (1) gezamenlijkheid, (2) een goed activiteitenaanbod en goede leerhulp, (3) persoonlijke integriteit van leerlingen en (4) fysieke veiligheid.

Het op peil houden van zijn professionaliteit is een kwestie van innerlijke eer. Professionaliseren dat doe je gewoon! Daarnaast leert hij veel van nieuwe uitdagingen aangaan, het lezen van vakliteratuur en dankzij zijn ambitie het werk goed te doen.

Kathelijne spreekt in het kader van kwalitatief goed onderwijs over (1) het belang van het kunnen deelnemen op eigen niveau aan bewegingssituaties, (2) over interactie met leerlingen, (3) over duidelijkheid van regels en (4) dat leerlingen lekker in hun vel moeten zitten. Overigens spreekt Kathelijne haar zorg voor de wat zwakkere leerling uit. Deze leerlingen hebben wat extra steun en aandacht nodig. Het op peil houden van haar professionaliteit is een automatisme en gebeurt al werkende. Een open en eerlijke houding, vooral ook naar zichzelf, is een belangrijke bron voor leren. Daarnaast helpt het volgen van cursussen en in minder mate het volgen van studiedagen. Het samenwerken met collega's geeft steun en levert ook een bijdrage aan de professionaliteit.

Tenslotte spreekt Edwin over kwalitatief goed onderwijs als (1) leerlingen zelfstandig werken en leren, (2) leerlingen intrinsiek gemotiveerd raken door middel van succeservaringen, (3) de veiligheid gewaarborgd is en (4) het aanbod sportgerelateerd is en op niveau van de leerlingen. Het op peil houden van zijn professionaliteit is in de eerste plaats een kwestie van reflectie op eigen handelen.

Daarin spelen het observeren van leerlingengedrag en goed in contact staan met de leerlingen een belangrijke rol. Vervolgens spelen de collega's een belangrijke rol. In de laatste plaats werd tijdens het gesprek met Edwin een duidelijke ambitie zichtbaar.

GOED ONDERWIJS HEEFT DRIE PIJLERS!

In de antwoorden zien we overeenkomsten. Door het geringe aantal interviews is het moeilijk om tot generaliseerbare uitspraken te komen. Toch is het opmerkelijk dat in alle vier interviews in elk geval drie pijlers genoemd worden.

De eerste pijler betreft het bewegende of motorische aspect van de lessen lichamelijke opvoeding. Het is eigenlijk niet verrassend dat alle geïnterviewden zeggen dat beter worden in bewegen, bewegend kennis maken met verschillende takken van sport tot de essentie van ons beroep behoort. Daarbij geven alle vier geïnterviewden aan dat het van belang is dat leerlingen op hun eigen niveau kunnen deelnemen. Dat vraagt aanpassingen van de leraar in het activiteitenaanbod. In mijn eigen woorden zou ik zeggen dat de eerste pijler die naar goed bewegingsonderwijs verwijst is dat de bewegingsopdrachten die leerlingen krijgen voor alle leerlingen kunnen *lukken*.

Een tweede belangrijke pijler is het contact met leerlingen. Hier wordt weliswaar steeds verschillend over gesproken, toch lijkt goede interactie met leerlingen een belangrijk element van goed onderwijs. De geïnterviewden brengen deze interactie met leerlingen snel in verband met regels. De geïnterviewden geven aan dat het belangrijk is dat er orde is in de les. Er moeten duidelijke regels zijn en sancties voor als leerlingen zich daar niet aan houden. Ook wordt er in dit verband gesproken over de mate waarin leerlingen zelfstandig werken en leren.

In mijn eigen woorden zou ik zeggen dat de tweede pijler die naar goed bewegingsonderwijs verwijst is dat de les en de activiteiten daarbinnen goed moeten *lopen*. Doordat leerlingen zich aan gezamenlijk gemaakte afspraken houden ontstaat er een prettige werksfeer, waarin in het lukken van de bewegingsopdrachten meer kans krijgt.

De derde pijler is die van het welbevinden van de leerlingen. De één spreekt over persoonlijke integriteit, de ander van lekker in je vel zitten, een derde van intrinsieke gemotiveerdheid. Deze duidingen lijken in een vergelijkbare richting te gaan: leerlingen hebben allen hun eigen beleving bij de lessen lichamelijke opvoeding. Benno brengt overigens ook de *fysieke* veiligheid in verband met het welbevinden van de leerlingen.

In mijn eigen termen zou ik zeggen dat de derde pijler die naar goed bewegingsonderwijs verwijst, is dat er voor de leerlingen een persoonlijk bewegingsleerperspectief *leeft*.

Op grond van deze interviews trek ik de conclusie dat goed onderwijs loopt, lukt en leeft (Oldeboom, 2002). *Lopen* verwijst dan regels, afspraken en voorwaarden om tot een veilige en rechtvaardige samenwerking te komen. *Leven* verwijst dan naar beleving en gemotiveerdheid van individuele en unieke leerlingen. *Lukken* verwijst dan naar de oproepbaarheid en uitbouwbaarheid van de motorische hoofdbetekenis van de activiteit.

'BLIJVEN LEREN? HET IS EEN HOUDING'

Nu is helder wat de geïnterviewden onder goede lessen lichamelijke opvoeding verstaan. De volgende was: 'Hoe houden zij deze professionaliteit op peil?'

Uit de gesprekken kunnen we opmaken dat professionaliseren geen expliciete aangelegenheid is, maar veel meer impliciet 'on the job' plaatsvindt. Alleen Kathelijne geeft aan veel leerrendement te halen uit een cursus, hetgeen een formele leerstrategie genoemd kan worden. Deze cursus volgde zij weliswaar in het kader van het zorgfunctionarisschap, maar had wel positieve zijeffecten voor de lessen LO. Kathelijne verwoordt het misschien wel het meest typerend: 'Het is gewoon een houding! Het moet een soort automatisme zijn om steeds beter of in elk geval even goed te blijven.' Professionaliseren vindt volgens deze interviews vooral op informele wijze plaats. We bespreken kort een viertal informele leerstrategieën.

Een belangrijke rol speelt de reflectie. Eigenlijk geven alle vier geïnterviewden terug veel op hun eigen functioneren terug te blikken, daar conclusies aan te verbinden en daar eventuele alternatieven aan te verbinden (Korthagen, 1998). Deze vier collega's professionaliseren door te reflecteren. Je leert door te doen, nieuwe activiteiten aan te bieden, nieuwe methodieken uit te proberen. Als je een open leerhouding hebt, leer je eigenlijk iedere les weer een beetje bij.

Alle geïnterviewden geven aan dat een hoop feedback via de leerlingen terugkomt. Wanneer je er een potje van maakt,

merk je dat aan de leerlingen. In veel gevallen is een lastige klas dan ook een belangrijke bron om van te leren.

Waar het leren van leerlingen betreft speelt het observeren van leerlinggedrag ook een belangrijke rol. Ook in het onderzoeken of de leraar de juiste leerresultaten behaalt, de goede werksfeer aanwezig is en of leerlingen intrinsiek gemotiveerd zijn, is het van belang het beweeggedrag van de leerlingen goed te observeren.

Alle vier geïnterviewden geven aan dat het contact met collega's waardevol is. Gesprekken met collega's, zeker als het werkzaamheden aan bijvoorbeeld een vakwerkplan betreft, worden als leerzaam ervaren. Ton en Edwin spraken ook over het bekijken en bezoeken van lessen van sectiegenoten. Feedback van collega's over een gegeven les kan een nuttige informatie opleveren, maar het is niet altijd goed organiseerbaar om zomaar bij een collega in de les te komen. Kathelijne noemt in dit verband de aanwezigheid van toekomstige collega's, de stagiairs.

Over het effect van studiedagen wordt wisselend gesproken. Je leert er bijvoorbeeld nieuwe leuke activiteiten; studiedagen ondersteunen bij het invoeren van onderwijsvernieuwingen en zijn een prettige plek om weer eens met collega's ervaringen uit te wisselen. Edwin en Kathelijne geven aan dat met name praktische workshops inspirerend kunnen zijn. Het effect van de studiedagen is niet altijd even duurzaam. Dit wordt ook door onderzoek bevestigd. R.J. Simons

Gedreven docent

FOTO: TWAN BELGERS

deed onderzoek naar transfer (lukt het om de kennis en vaardigheden die zijn opgedaan tijdens een congres of studiedag, in de eigen werksituatie toe te passen) met verrassende resultaten (1990). Het blijkt dat er tussen de 10% en 40% effectief rendement is van opleidingen, cursussen en studiedagen. En als je weet dat er jaarlijks ongeveer twee miljard euro in Nederland aan cursusgeld besteedt wordt...

AANBEVELINGEN

Deze interviews zijn geen wetenschappelijke basis om harde eisen te stellen. Zelfs het opschrijven van aanbevelingen moet met de nodige bescheidenheid gebeuren. Op grond van vier gesprekken is het (nogmaals) moeilijk generaliseerbare uitspraken te doen. Toch wil ik hieronder een voorzichtige poging wagen:

1 *Consequenties voor de initiële opleiding*

Het strekt tot de aanbeveling studenten in opleiding toe te rusten met reflectievaardigheden en een reflectieve houding. Naast een flinke dosis kennis en vaardigheden op het gebied van methodiek, didactiek, humaan-biologische vakken, sociaal wetenschappelijke vakken en eigen vaardigheid is het van belang dat studenten metacompetentie ontwikkelen, zoals: reflecteren, communiceren & samenwerken en leren leren.

2 *Collegiaal ondersteunend leren*

Het is gezien het belang dat de geïnterviewden hechten aan het leren van collega's de moeite waard op school of tussen scholen netwerken van lerende leraren te maken.

Onderzoek toont overigens aan dat dit soort netwerken vooral effecten heeft wanneer ze spontaan en informeel zijn (Huysman, 2006).

3 *Het belang van stagiaires*

Het begeleiden van stagiairs lijkt ook een positief leereffect op de begeleidende docent te hebben. Deze wordt namelijk gestimuleerd ingeslepen routines expliciet te maken. Ook brengen stagiairs recente inzichten van de opleiding mee.

4 *Scholingsaanbod*

Het is, zeker voor de docenten die dat willen, een goede optie een scholingsaanbod te verzorgen. Hier zouden de KVLO, 't Web, SLO, APS en CPS en andere onderwijsadviescentra dienst kunnen doen. Daarbij lijkt het van groot belang dat deze cursussen aansluiten bij praktijkervaringen. Het vraagt nader onderzoek te achterhalen wat succesfactoren zijn bij een scholingsaanbod. Daarbij dient er specifiek aandacht te zijn voor de transfer van de cursus naar de dagelijkse praktijk.

5 *Registratie en assessmentprocedure voor afgestudeerde leraren*

In een eerder onderzoek gaven docenten aan geïnteresseerd te zijn in een beperkt registratietraject, waarin zij proeven van bekwaamheid moeten afleggen en samen met een opleidingsinstituut onderzoeken of zij nog voldoen aan externe beoordelingscriteria. Dergelijke trajecten hebben kans van slagen wanneer de geïnvesteerde moeite niet alleen een persoonlijk leerproces oplevert, maar ook een civiel effect heeft. Hierbij valt te denken aan salarisverhoging of andere carrièrepatronen.

6 *Consequenties voor de opleiding - alumni beleid*

Het zou goed zijn wanneer ook opleidingen in deze kwestie hun verantwoordelijkheid nemen. Een opleiding die een veelzijdig en veelkleurig aanbod heeft van alumniactiviteiten kan ervoor zorgen dat kleine spontane netwerken ontstaan waarin uitwisseling kan plaatsvinden tussen collega's van verschillende scholen. Binnen het alumni beleid zou ook het cursusaanbod een plek kunnen krijgen.

FOTO: ANITA RIEMERSMA

Een goede docent motiveert zijn leerlingen

7 Beleid op scholen

Tenslotte is het van belang dat scholen ook hun verantwoordelijkheid nemen. Op de achtergrond zou hier een overheid zichtbaar moeten zijn die scholen helpt met het leren en professionaliseren van docenten. In elk geval zou het goed zijn wanneer in het personeelsbeleid clausules zijn opgenomen waarin medewerkers gestimuleerd worden tot het volgen van trainingen of intern scholing aangeboden krijgen (deze laatste optie verdient de voorkeur in verband met de strenge eisen rondom lesuitval).

TOT SLOT

Dit deelonderzoek is beëindigd. Deze zomer zijn de resultaten van het gehele onderzoek gepresenteerd. De kwaliteit van de lichamelijke opvoeding is in beeld gebracht en maakte duidelijk zichtbaar dat de meeste leraren hun steentje aan de kwaliteit van de lichamelijke opvoeding bijdragen.

LITERATUUR

BEVON Gilde (2007). <http://www.wet-bio.nl/>

Huysman, M. (2006). *Zin en onzin van kennismangement*.

Oratie uitgesproken bij aanvaarding van het ambt van professor Knowledge and Organization. *Vrije Universiteit Amsterdam Faculty of Economics and Business Administration*

Korthagen, F.A.J. (1998). *Leraren leren leren, realistisch opleidingsonderwijs, geïnspireerd door Ph. A. Kohnstamm*. Oratie. Amsterdam: Vossiuspers AUP

Ministerie van OCW (2006). *Wet op de beroepen in het onderwijs in vraag en antwoord*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

<http://www.minocw.nl/factsheets/384>

Oldeboom, B. (2002). De les loopt, lukt en leeft. *VELON, Tijdschrift voor lerarenopleiders in Nederland*. 23 (3)

Oldeboom, B. (2005). Bevoegd, geschikt en bekwaam blijven! *Tijdschrift van de Koninklijke Vereniging voor Lichamelijke opvoeding*. 93^e jaargang (11)

Onderwijsraad (2003). *Verkenning; Leren in een kennissamenleving*. Den Haag: Onderwijsraad

Simons, P.R.J. (1990). *Transfervermogen*. Oratie. Nijmegen: Katholieke Universiteit

Stegeman, H. (red.) (2007). *Naar beter bewegingsonderwijs. Over de kwaliteit van sport en bewegen in het onderwijs*. Nieuwegein/'s-Hertogenbosch: Arko Sports Media/W.J.H. Mulier Instituut.

Mijn speciale dank gaat uit naar: Ton van Leeuwen, Jordan College, te Zeist; Kathelijne Lubbers, De Grundel, te Hengelo; Benno Witzand, Vechtdal College, te Ommen; Edwin Blok, Agnieten College, te Zwolle. Mijn gesprekken met hen maakte me weer eens duidelijk hoe mooi het beroep van leraar lichamelijke opvoeding is en hoe belangrijk het is om leraren goed op te leiden.

Correspondentie: b.oldeboom@windesheim.nl

R ► SCHOLING

BASISCURSUS ÉN VERVOLGCURSUS EHB SO

Data: donderdag 5 februari 2009 en

woensdag 11 februari 2009

Tijd: 19.00-22.00 uur

Locatie: Het Vlietlandcollege

Appollolaan 262, 2324 BZ Leiden

Kosten: ± € 150,00 (afhankelijk van aantal deelnemers!)

Inclusief: instructie, lesmateriaal, gebruik reanimatiepoppen (één per drie deelnemers), certificaat, legitimatie en registratie

Aanmelden: Heleen Hansen

heelenhansen@casema.nl

De inschrijving sluit op 31 december 2008.

Na het volgen van de cursus ontvangen alle cursisten een bewijs van deelname dat één jaar geldig is. Na dit jaar bieden wij u een herhalingscursus aan.

10 DECEMBER: SBL CONFERENTIE LERARENREGISTER EN BEROEPSKWALITEIT

10 december 2008, 13.30- 20.15 uur Antropia te Driebergen

SBL organiseert een conferentie met als thema:

'Lerarenregister en beroepskwaliteit'. Tijdens deze conferentie

is er ruimte om met elkaar te brainstormen en in discussie te gaan over de mogelijkheden van het lerarenregister. We hopen dat zoveel mogelijk leraren met ons mee willen denken en praten. De conferentie zal plaatsvinden op woensdag 10 december 2008, van 13.30 uur - 20.15 uur in Antropia te Driebergen. Toegang is gratis

11 DECEMBER: VAN START MET BSM

LO als examenvak wordt sinds 1999 aangeboden. In 2007 is de naam LO2 veranderd in BSM (Bewegen, Sport en Maatschappij) en is de studielast fors gegroeid. Het aantal scholen dat vanaf 2007 BSM heeft ingevoerd is bijna verdubbeld. Daarom hebben we de cursus 'Van start met BSM'. Het doel van deze cursus is dat alle deelnemers naar huis gaan met een eigen PTA voor BSM, waarin de eigen ideeën over BSM worden gestroomlijnd. Zoals bij alle examenvakken hebben scholen ook bij BSM grote vrijheid keuzes te maken op basis van de geglobaliseerde eindtermen. Met een eigen PTA kunnen scholen een fundament leggen voor hun examenvak. De inhoudelijke verdieping die daarop moet volgen, kunnen we in de netwerken prima begeleiden. Deze cursus vormt daarvoor een goede start.